

Medzinárodný workshop o evolúcii rituálov

V dňoch 9. až 14. mája 2018 sa v priestoroch The Ettore Majorana Foundation and Centre for Scientific Culture v sicílskom mestečku Erice konal medzinárodný seminár o evolúcii rituálov, náboženských presvedčení a myslenia *Future Directions on the Evolution of Rituals, Beliefs and Religious Minds* (Budúce smerovanie vývinu rituálov, foriem viery a náboženského myslenia). Centrum bolo založené pred päťdesiatimi šiestimi rokmi a každoročne sa tu organizujú workshopy v rôznych vedeckých disciplínach. Hlavnými organizátormi seminára o evolúcii rituálov boli Stefano Parmigiani, profesor aplikovanej biológie na Univerzite v Parme, Ara Norenzayan, profesor psychológie na Univerzite v Britskej Kolumbii, Edward Slingerland, profesor ázijských štúdií na Univerzite v Britskej Kolumbii a Joseph Henrich, profesor evolučnej biológie človeka na Harvardovej univerzite. Ako je zrejmé z názvu seminára i z toho, kto patrí k najužšej skupine organizátorov, akcia bola venovaná interdisciplinárnemu výskumu rituálov, pri ktorom dominuje biologické a kognitívno-psychologické teoretické zameranie.

V súčasnosti sa problematika rituálov a ich funkcií v spoločnosti opäť dostáva do centra pozornosti nielen v oblasti sociálnych a humanitných vied, ale aj etológie, evolučnej biológie a psychológie. Na základnú otázku, prečo sa vlastne ľudia na celom svete a počas celej známej histórie venujú rituálnym aktivitám, okrem iného takým, ktoré vyžadujú veľmi vysokú osobnú investíciu (či už finančnú, energetickú, časovú alebo emocionálnu), totiž stále nie je ucelená a všeobecne prijímaná odpoveď. Doterajšie prístupy by sa dali približne rozdeliť do dvoch línií, ktoré však nie sú ostro oddelené. Prvá pochádza od Durkheima a orientuje sa na rituály ako prostriedok podporujúci sociálnu kohéziu, druhá nadväzuje na Freuda a Malinowského a zacielfuje sa na redukciu úzkosti či stresu, resp. všeobecne na zdravotné aspekty rituálu. Isteže, ťažkosti spôsobuje aj sám fakt, že je problematické rituály definovať – Boyer a Liénard (2006) dokonca navrhujú upustiť od vágného pojmu rituál a hovoriť o podstatne lepšie uchopiteľnom pojme ritualizované správanie, keďže to má pomerne jasné črty (repetitívnosť, redundancia atď.).

V rámci workshopu odznali príspevky asi dvadsiatich piatich prednášajúcich, pričom mnohí z nich patria k svetovej špičke v evolučnom alebo kognitívnom prístupe k rituálom a náboženstvu. V tomto prehľade uvedieme len tie, ktoré pokladáme za ťažiskové. Robert McCauley z Emoryho univerzity spolu s E. Thomasom Lawsonom pred časom napísali knihu *Bringing Rituals to Mind* (2002), ktorá zásadne ovplyvnila nazeranie na vzťah rituálu a kognitívnych funkcií, najmä pamäti. Tentoraz prišiel s provokatívnou prednáškou *The Attractions of Religions: Religious Gadgets and Mental Disorders*. Francúzsky antropológ Pascal Boyer, ktorý pôsobí na Washingtonovej univerzite v St. Louis, je ďalšou z vedúcich osobností kognitívneho výskumu náboženstva. Predniesol referát *Religious Activity Outside and Before „Religions“*. V nej sa venoval tzv. neformálnym náboženským aktivitám, pričom sa zameral na to, ako súvisia s komunikáciou a s priebehom posudzovania dôveryhodnosti zdroja tzv. náboženských informácií.

Joseph Henrich z Harvardovej univerzity je známy najmä svojimi príspevkami k teórii duálnej dedičnosti. Na workshope v Erice predniesol prednášku *The Cultural Evolution of Prosocial Religions*, v ktorej priblížil svoju koncepciu CREDs (prejavov zvyšujúcich hodnovernosť; *credibility-enhancing displays*). K takýmto prejavom podľa Henricha patria aj tzv. nákladné (napr. bolestivé alebo emocionálne intenzívne) rituály. Táto koncepcia nadväzuje na teóriu nákladných signálov, ktorú v etológii formuloval Amotz Zahavi. Podľa Henricha aktívna účasť na tomto type rituálov predstavuje signál, vďaka ktorému sa jeho vykonávateľ stáva dôveryhodnejším zdrojom informácií – hoci aj empiricky neoveriteľnej, „nadprirodzenej“ povahy.

Okrem teoretických príspevkov zaznelo aj viacero výskumných štúdií. Aj z nich uvedieme len niekoľko príkladov. Na koncepciu CREDs, ktorú predstavil Joseph Henrich, nadviazala Eleanor Power z Londýnskej školy ekonómie a politických vied (LSE) so svojim etnografickým výskumom z južnej Indie (*Faith in the Faithful: Religious Practice, Reputation, and Social Support Networks in Rural South India*). Dimitris Xygalatas z Univerzity v Connecticute referoval o svojom výskume extrémnych rituálov na ostrove Maurícius. Tento výskum, na ktorom sa podieľa aj doktorand Ústavu sociálnej antropológie Fakulty sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave P. Maňo, sa tiež upriamuje na vplyv rituálov na prosociálne správanie a solidaritu. Okrem toho zisťuje, z ktorých sociálnych vrstiev pochádzajú účastníci extrémnych rituálov spojených napríklad so sebazraňovaním a či má aktívna účasť na týchto aktivitách vplyv na ich pozíciu v spoločnosti.

Veľkú pozornosť vzbudila prezentácia Scotta Atrana z CNRS v Paríži *The Spiritual Dimension of Human Conflict*, ktorý ako jeden z mála antropológov skúma teroristické skupiny (v tomto prípade bojovníkov tzv. Islamského štátu) priamo v teréne. Vo svojej prednáške upriamil pozornosť na emickú stránku motivácií bojovníkov z rôznych strán, zapojených do konfliktu v Iraku a Sýrii (konkrétne irackej armády, kurdských milícií a bojovníkov ISIL).

Súčasťou seminára bola aj posterová sekcia, v ktorej prezentovali svoje výsledky aj autori tejto správy. Zameriavajú sa na rituály ako súčasť adaptačných stratégií sociálne marginalizovaných skupín, a to z takých aspektov, ktorých sa týkali aj viaceré referáty v prednáškovej časti workshopu. D. Jerotijević sa aktuálne venuje najmä otázke vzťahu medzi rituálmi a ich vplyvu na redukciu stresu a úzkosti, resp. na celkovú osobnú psychickú pohodu (*well-being*). Emocionálne intenzívne rituálne aktivity, ako už bolo zdôraznené, sa podieľajú na posilňovaní skupinovej kohézie, čím neskôr vytvárajú podmienky na efektívnejšiu spoluprácu v skupinách (A. Mentel).

Podstatnou výhodou takýchto malých, tematicky pomerne úzko zameraných podujatí, je oveľa väčší priestor na formálnu aj neformálnu diskusiu, v ktorej partneri takpovediac „hovoria rovnakým jazykom“. Každý z prednášajúcich v rámci hlavného programu mal polhodinu na vlastnú prezentáciu, po ktorej nasledovala pätnásťminútová diskusia v pléne. Usporiadatelia však pamätali aj na vytvorenie dostatočného priestoru na hlbšie diskusie v kuloároch. To pokladáme za podstatný prínos podobného typu vedeckých akcií oproti veľkým, tematicky širokým, no často povrchným „prehliadkam“ na veľkých konfe-

renciách. Workshop bol zároveň príkladom interdisciplinariny v praxi. Takmer žiadny z prezentovaných výstupov by nebol možný bez zapojenia odborníkov z rôznych vedných disciplín. Viaceré prezentácie názorne ukázali aplikáciu kvalitatívnych, kvantitatívnych, experimentálnych či behaviorálnych metód v konkrétnych sociokultúrnych podmienkach.

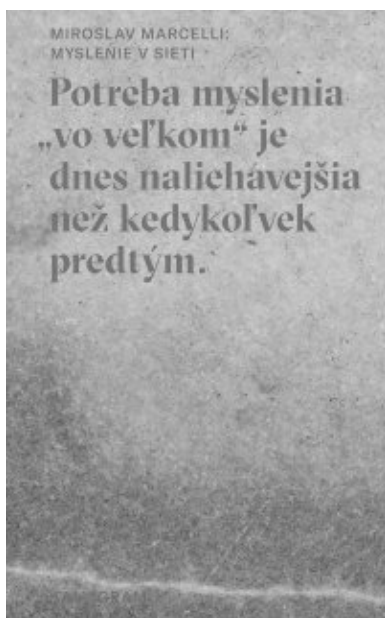
Literatúra

BOYER, P., LIÉNARD, P. (2006): Precaution systems and ritualized behavior. *Behavioral and brain sciences*, 29 (6), 635 – 641.

Andrej Mentel, Danijela Jerotijević

Účasť autorov tejto správy na workshope, o ktorom referujú, umožnil grant APVV-14-0431 „ANEXINT: Antropológia vylúčenia a integrácie: Slovensko v kontexte európskych transformácií“.

Andrej Mentel, Danijela Jerotijević
Ústav sociálnej antropológie
Fakulta sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave
Mlynské luhy 4
821 05 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: andrej.mentel@fses.uniba.sk;
danijela.jerotijevicova@fses.uniba.sk

Miroslav Marcelli: Myslenie v sieti. Bratislava: Kalligram 2018, 96 s.

Počas posledných pár rokov nám internetové siete ponúkli neuveriteľnú a prednedávnom ešte nepredstaviteľne rýchlu formu komunikácie. A vývoj pokračuje. Každý deň vykonáme ďalší malý krok smerom k budúcnosti. Filozof Miroslav Marcelli sa vo svojej esejistickej skici *Myslenie v sieti* venuje fenoménu kolektívneho myslenia, a to predovšetkým v súvislosti s nástupom nových komunikačných a informačných technológií. Ide o tému, ktorá sa vo svete stáva predmetom naliehavej pozornosti a mnohých diskusií, no v slovenskom prostredí sa vyskytuje len výnimočne. Východiskom úvah Miroslava Marcelliho je fenomén stelesňujúci paradox dnešnej doby. V spoločnosti, ktorá zdôrazňuje význam ľudského individua a odvracia sa od dávnejších foriem kolektivismu, začínajú pred nami vystupovať rozličné formy kolektívnej inteligencie. Ako toto kolektívne a vo svojej podstate anonymné myslenie vstupuje do našej existencie vo svete? Vzniká takto nová podoba kolektivismu, alebo možno hovoriť skôr o ostrovčekoch myslenia, ktoré hľadajú spôsob, ako uchopiť celok prostredníctvom siete?

Virginia Held: Etika péče. Osobní, politická a globální. Praha: Filosofia 2016, 314 s.

Etika péče je nový a dynamicky se rozvíjející směr morální filosofie. Zatímco tradiční etické systémy zaměřují svou pozornost především na činy a vlastnosti jednotlivců, etika péče vyzdvihuje morální význam vzájemných vztahů osob a skupin. Tato kniha představuje etiku péče jako svébytnou normativní teorii. Virginia Held, jedna z hlavních představitelk tohoto etického směru, v ní objasňuje charakteristické znaky péče a vysvětluje, v čem se etika péče liší od tradičních etických koncepcí, jako jsou kantovská etika, utilitarismus a etika ctností.